

KSIĄDZ PROF. DR HAB. ALOJZY SZORC JAKO BADACZ SPUŚCIZNY PIŚMIENNICZEJ KARDYNAŁA STANISŁAWA HOZJUSZA

Słowa kluczowe: ks. Alojzy Szorc, spuścizna piśmiennicza, kard. Stanisław Hozjusz, proces beatyfikacyjny

Key words: Rev. Alojzy Szorc, written legacy, Cardinal Stanislaus Hosius, beatification process

Schlüsselworte: Prister Alojzy Szorc, Nachlass der Schriften und Werken, Seligsprechung

WSTĘP

W piątą rocznicę śmierci (2015 r.) ks. Alojzego Szorca¹ historyka Warmii, warto przyjrzeć się bliżej jego pracy naukowej w zakresie badań hozjańskich związanych z procesem beatyfikacyjnym kardynała Stanisława Hozjusza. Dotychczas bowiem postacią księdza profesora ogólnie zainteresowały się w Olsztynie środowiska, z którymi był związany administracyjnie i naukowo: Arcybiskup Warmiński i Kuria Metropolitalna Archidiecezji Warmińskiej², Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego³ i Uniwersytet Warmińsko-Mazurski⁴. Nikt jeszcze

---

* Danuta Agnieszka Święcka, mgr lic. teologii, doktorantka na Wydziale Teologii UWM w Olsztynie.

¹ A.J. Kalinowska, *Alojzy Szorc, EK*, t. 19, kol. 114–115.

² J. Kowalczyk, *Telegram Prymasa Polski w związku ze śmiercią ks. prof. A. Szorca, WWA* 110 (2010), s. 89–90. M. Szram, *Kazanie podczas Mszy św. pogrzebowej śp. ks. prałata kanonika prof. dra hab. Alojzego Szorca*, tamże, s. 90–93.

³ S. Achremczyk, *Ksiądz profesor Alojzy Szorc (1935–2010)*, *KMW* 4(2010), s. 541–546. I. Makarczyk, *Bibliografia prac księdza profesora Alojzego Szorca*, tamże, s. 547–554. J. Jasiński, *Ksiądz Alojzy Szorc – współtwórca historycznego środowiska hozjańskiego i ogólnolsztyńskiego*, tamże, s. 555–557. J.A. Kalinowska, *Im memoriam księdza profesora dr. hab. Alojzego Szorca z lat 1975–2008*, tamże, s. 558–564. I. Makarczyk, *Wspomnienie księdza profesora Alojzego Szorca*, tamże, s. 565–567. J. Sikorski, *Wokół Dominium Warmińskiego*, tamże, s. 568–569; K. Stasiewicz, *Moje wspomnienie*, tamże, s. 570–572

⁴ I. Makarczyk, *Ksiądz profesor Alojzy Szorc (6 X 1935–27 XII 2010)*, „Echa Przeszłości”, t. 13 (2012) s. 487–498. I. Makarczyk, *Spuścizna archiwalna i biblioteczna ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca*, tamże, s. 498–502. K. Stasiewicz, *Był wśród nas historyk ks. prof. dr. hab. Alojzy Szorc*

nie opracował bogatej spuścizny ks. profesora dotyczącej historii Warmii, w której szczególne miejsce zajmują badania hozjańskie. Ks. Szorc poświęcił im 24 lata w Pracowni Hozjańskiej⁵ i jak pisała Irena Makarczyk zajmował się nimi do ostatnich dni swojego życia bowiem po jego śmierci „na stole, przy którym pracował, pozostał rozłożony tom korespondencji Hozjusza za 1552 r. i rozpoczęty w listopadzie ręką Profesora kolejny rozdział opracowywanej monografii kardynała Stanisława Hozjusza”⁶. Zatem intensywne jego zainteresowania postacią kard. warmińskiego i studia hozjańskie zasługują na szczególną uwagę.

Materiał do napisania tego artykułu zaczerpnięto z Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie⁷ oraz Akt Pracowni Hozjańskiej⁸. Opracowań naukowych na temat zaangażowania ks. Szorca w pracy nad hozjanami dotychczas nie ma, są nieliczne przyczynki popularnonaukowe. Na podstawie zebranych materiałów archiwalnych i lektury artykułów niniejszą pracę podzielono na dwa zasadnicze rozdziały: w pierwszym ukazano sylwetkę sługi Bożego kard. Hozjusza i jego proces beatyfikacyjny w ogólnym zarysie, w drugim przedstawiono naukowe badania hozjańskie ks. Alojzego Szorca. W zakończeniu dokonano podsumowania, zaprezentowano wyniki badań jak również przedstawiono postulaty badawcze.

SYLWETKA SŁUGI BOŻEGO KARDYNAŁA HOZJUSZA I JEGO PROCES BEATYFIKACYJNY W OGÓLNYM ZARYSIE

W dobie reformacji na czoło obrońców wysunął się kard. Stanisław Hozjusz. Jako niestrudzony szermierz wiary katolickiej w jedność ze Stolicą Apostolską ratował zagrożoną jedność Kościoła. Z wykształcenia był prawnikiem, ale ze względu na okoliczności, rozwój reformacji oraz dzięki swej pracowitości przekwalifikował się na teologia. „W opinii współczesnych nie miał sobie równych w całym katolickim świecie”⁹, posiadał gruntowną znajomość problemów teologicznych w ujęciu humanistycznym. Cieszył się zaufaniem papieży i ówczesnych dostojników kościelnych. Sprawował też legacje z polecenia królów i papieży¹⁰. Umiłowanie tradycji katolic-

(6 X 1935–27XII 2010), tamże, s. 503–506. M. Pawlak, *Wspomnienie o księdzu prof. dr. hab. Alojzego Szorcu*, tamże, s. 506–508. W. Nowak, *In memoriam ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca*, tamże, s. 508–516. J. Wiśniewski, *Ks. Prof. Alojzy Szorc – badacz historii Warmii, wykładowca i promotor*, w: *Prodesse ausis. Warmińscy księża profesorowie*, red. K. Parzych-Blakiewicz, Olsztyn 2012, s. 93–103.

⁵ Od 1976–2002 r. A.J. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 558–564.

⁶ I. Makarczyk, *Wspomnienie księdza profesora...*, s. 565–567.

⁷ Dalej: AAWO.

⁸ Dalej: APH. Teczki bez sygnatur, przechowywane w Pracowni Naukowej im. Ks. prof. dr. hab. Alojzego Szorca w budynku Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie.

⁹ S. Achremczyk, R. Marchwiński, J. Przeracki, *Poczet biskupów warmińskich*, Olsztyn 1994, s. 107. Por. A. Szorc, *Stanisław Hozjusz*, w: *Poczet biskupów warmińskich*, red. S. Achremczyk, Olsztyn 2008, s. 149–168.

¹⁰ J.A. Kalinowska, *Stanisław Hozjusz (1504–1579) jako mąż stanu*, w: *Czynem i prawdą. Księga pamiątkowa w 75 urodziny ks. bpa dr. Edmunda Piszczka*, red. C. Rogowski, W. Nowak, A. Kopiczko, M. Wojciechowski, Olsztyn 2004, s. 91–98.

kiej, uczciwe i prawe życie wyróżniało go w środowisku zagrożonym reformacją Lutra, o czym świadczą opinie wyrażane przez współczesnych mu wybitnych przedstawicieli epoki. I tak np. Giovanni Francesco Commendone legat papieski i nuncjusz apostolski w I Rzeczypospolitej w listach do Stolicy Apostolskiej, ukazał Hozjusza jako wzorowego rządcę diecezji, którą zachował „pośrodku najzaraźliwszych odszczepieństw”¹¹. Biskup krakowski Samuel Maciejowski w liście do Tiedemana Giesego pisał, że cnoty Hozjusza weszły nawet do przysłowia. Gdy ktoś okazał się człowiekiem sumiennym, uczciwym mówiło się że jest „człowiekiem hozjańskiej uczciwości i cnoty”¹².

Określenie Hozjusza jako nieprzejednanego wroga protestantyzmu weszło w obieg w dobie polemik religijnych i jest wysoce krzywdzące¹³. Ponieważ „zachowanie jedności wyznaniowej, przywróconej, bez uciekania się do przemocy i gwałtu [...] bezkrwawy przebieg naszych szesnastowiecznych sporów religijnych zawdzięczamy w znacznej mierze Hozjuszowi”¹⁴. Szukał on szczerze dialogu z protestantami, o czym świadczy współpraca z sąsiadem Albrechtem von Hohenzollernem w rewizji prawa chełmińskiego na Warmii. Co więcej, przyjmował do swojej szkoły dzieci z rodzin innowierczych. Zatem ci, którzy wydawali złe opinie nie mieli jasnej wizji jego sylwetki duchowej, lub posiadali częściowe informacje na temat Hozjusza lub tła historycznego epoki.

Kardynał warmiński¹⁵ zostawił po sobie wielką spuściznę literacką a rozpoczęty na początku XX w. proces beatyfikacyjny¹⁶ stał się inspiracją do pogłębionych badań hozjańskich. Episkopat Polski zlecił diecezji płockiej prowadzenie procesu (1925 r.), główne prace w nim wykonywał, wówczas wybitny rzeczoznawca problemu ks. dr Józef Umiński¹⁷. Gorliwie badał różne aspekty osoby i teologii Hozjusza, oraz przeprowadził częściową kwerendę hozjańską¹⁸. Gdy objął katedrę historii Kościoła na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (1932 r.) wycofał się z powierzonych zadań¹⁹, przez to diecezja płocka straciła wybitnego naukowca i zrezygnowała z prowadzenia procesu. W roku 1937 z upoważnienia Konferen-

¹¹ J. Umiński, *Opinie o cnotach, świętobliwości i zasługach Stanisława Hozjusza*, Lwów 1932, s. 78.

¹² Tamże, s. 51.

¹³ Zob. T. Pawluk, *Niektóre aspekty kontrreformacyjnej postawy Stanisława Hozjusza*, SW, t. 7 (1970), s. 114.

¹⁴ W. Nowak, *Niektóre przejawy ekumenicznej postawy Stanisława Hozjusza*, SW, t. 17 (1981), s. 169.

¹⁵ Tak podpisywał się od czasu przyjęcia godności kardynalskiej (1561 r.) i tak był nazywany zgodnie z ówczesnym zwyczajem. Por. J.A. Kalinowska, *Stanisław Hozjusz jako humanista 1504–1579. Studium z dziejów kultury renesansowej*, Olsztyn 2004, s. 9.

¹⁶ Dzieje tego procesu opisane są w wersji skróconej, ponieważ szerzej będą omówione w mojej (D.A. Święcka) rozprawie doktorskiej.

¹⁷ A. Weiss, *J. Umiński*, EK, t. 19, kol. 1327–1328; A. Stępnik, *Peregrynacje naukowe ks. Józefa Umińskiego (1888–1954)*, w: *Itinera clericorum. Kulturotwórcze i religijne aspekty podróży duchownych*, red. D. Quirini-Popławska, Ł. Burkiewicz, Kraków 2014, s. 717–727.

¹⁸ J. Umiński, *Sprawozdanie z poszukiwań rzymskich do monografii o kardynale Stanisławie Hozjuszu*, AK, t. 209(1927), s. 176–183.

¹⁹ Por. D.A. Święcka, *Ks. Józef Umiński jako badacz pism hozjańskich*, Olsztyn 2002, kps Bibl. Wydziału Teologicznego, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, s. 22–23.

cji Episkopatu Polski prace nad tym procesem beatyfikacyjnym Hozjusza przejęła diecezja chełmińska, w której bp Stanisław Okoniewski²⁰ mianował postulatorem o. Wojciecha Topolińskiego OFM Conv, wicepostulatorem został ks. dr Józef Smoczyński²¹. Zajął się on na rzecz procesu *Super scriptis*, listami Hozjusza z tzw. *Tek Hozjańskich*²². Ponadto przeprowadził kwerendę w Rzymie (Archiwum Romanum Societatis Iesu – ARSI) i Paryżu (Bibliothèque Nationale de France)²³. Wybuch II wojny światowej przerwał dalsze prace hozjańskie.

W 1968 r., na mocy dekretu Prymasa Polski kard. Stefana Wyszyńskiego²⁴ diecezja warmińska przejęła od Kościoła chełmińskiego prowadzenie procesu beatyfikacyjnego kard. S. Hozjusza. Zgodnie z obowiązującym prawem²⁵, administrator apostolski bp Józef Drzazga dekretem dnia 4 stycznia 1969 r., powołał Diecezjalną Komisję Historyczną²⁶ w składzie: bp dr Jan Obląk²⁷ przewodniczący, członkowie ks. dr Alojzy Szorc i o. dr Damian Henryk Wojtyska CP²⁸. Choć bp J. Obląk wysoko cenił sprawę beatyfikacji Hozjusza, to jednak z powodu licznych zajęć urzędowych nie mógł poświęcić czasu badaniom naukowym, dlatego prace podzielił między ww. członków tej Komisji.

NAUKOWE BADANIA HOZJAŃSKIE KSIĘDZA ALOJZEGO SZORCA

Badania nad spuścizną piśmienniczą Hozjusza były prowadzone już wcześniej dla różnych celów. Zaraz po śmierci kardynała z nadzieją na beatyfikację jego se-

²⁰ A. Liedtke, *Okoniewski Stanisław Wojciech (1870–1944)*, PSB t. 23 (1978), s. 693–696.

²¹ H. Mross, *Smoczyński Józef (1904–1939)*, PSB, t. 39, (1999–200), s. 210. H. Mross, *Smoczyński Józef*, SPTK 1918–1981, t. 7, s. 114–115.

²² Po otwarciu Archiwum Watykańskiego przez Leona XIII w 1881 r. uczeni z ośrodka warmińskiego ks. F. Hipler i ks. F. Liedtke, dokonali tam kwerendy hozjańskiej. Następnie S. Smolka z ramienia Polskiej Akademii Umiejętności zorganizował ekspedycję rzymską w 1886 r., i aż do wybuchu wojny co roku kilku uczonych ze środowiska krakowskiego dokonywało tam kwerendy hozjańskiej. Materiały zebrane przez uczonych ze środowiska warmińskiego uzupełnione przez ekspedycję krakowską złożyły się na tzw. *Teki Hozjańskie*. Por. A. Szorc, *Wznowienie publikacji korespondencji kardynała Stanisława Hozjusza*, SW, t. 13 (1976), s. 11.

²³ *Sprawa beatyfikacji Kardynała Stanisława Hozjusza*, mps, AAWO, AB, H 356 a, k. 2r-5 r.

²⁴ Stefan Cardinalis Wyszyński Primas Poloniae, *Decretum*, Warszawa 4 IV 1968, WWD, 6 (1968), s. 196.

²⁵ *Normae servandae in construendis processibus ordinariis super causis historicis*, wydane w 1939 r. przez Piusa XI. Podawały nową procedurę obowiązującą w sprawach historycznych i określały szczegółowe zasady zbierania i opracowywania dokumentów przez Diecezjalną Komisję Historyczną. AAS 31 (1939), 174–175.

²⁶ J. Drzazga bp, *Dekret*, WWD, 2 (1969), s. 52–53.

²⁷ E. Gigilewicz, *Obląk Jan bp (1913–1988)*, EK, t. 14, kol. 195–197.

²⁸ J. Kopiec, *Wojtyska Henryk Damian CP*, EK, t. 20, kol. 869–870; J. Jeziernski, *Profesor Henryk Damian Wojtyska – historyk Kościoła (1933–2009)*, w: *Ut in omnibus glorificetur Deus. Księga Pamiątkowa ofiarowana Siostrze Profesor Ambrozji Jadwidze Kalinowskiej OSB*, red. M. Jodkowski, Olsztyn 2013, s. 159–170.

kreতার Stanisław Reszka zebrał opinie, wydał biografię²⁹ i ponad dwieście listów³⁰. Inny jego sekretarz i biograf Tomasz Treter na podstawie wydanego życiorysu Reszki przygotował biografię emblematyczną Hozjusza³¹, w której upersonifikował cnoty kardynała.

Po długim milczeniu, dopiero w XIX wieku niemieccy uczeni dla celów naukowych publikowali na tematy hoźjańskie. Pierwszą dwutomową monografię kardynała warmińskiego napisał historyk Anton Eichhorn³². Na temat Hozjusza pisał również Brunon Elsner³³, Eugeniusz Buchholz³⁴ i Józef Lortz³⁵. W latach międzywojennych ukazywały się także nieliczne artykuły pisane przez Polaków³⁶.

Ze względu na rozpoczęty proces beatyfikacyjny Hozjusza, ks. J. Umiński wy-stosował odezwę do ludzi nauki, aby każdy ze swojej strony zajął się badaniami hoźjańskimi, by „dostarczyć ewentualnemu procesowi jak najzupełniejszego materiału dowodowego, a jego imię [Hozjusza] uczynić w Polsce jak najbardziej głośnem”³⁷. Uczeni w odpowiedzi na apel Umińskiego publikowali liczne swoje artykuły np.: Michał Morawski³⁸, opisywał dwa poselstwa kardynała warmińskiego: w sprawie sum neapolitańskich i w sprawie księcia pruskiego Albrechta. Lucjan Bernacki podkreślił naukowe znaczenie twórczości Hozjusza³⁹. Franciszek Ossowski przedstawił relacje Hozjusza z kapitułą płocką⁴⁰ a Zygmunt Skowroński naukę Hozjusza

²⁹ S. Reszka, *Żywoť księdz Stanisława Hozjusza [Polaka], kardynała świętego Kościoła rzymskiego, penitencjarza wielkiego i biskupa warmińskiego*. Wstęp, przekład z wydania w Oliwie w 1690 r. i komentarze s. J.A. Kalinowska, Olsztyn 2009.

³⁰ Reszka opublikował zaledwie 257 listów. Por. *Wprowadzenie*, tamże, s. 9–10.

³¹ T. Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984.

³² A. Eichhorn, *Der ermländische Bischof und Cardinal Stanislaus Hosius*, Mainz, t. I, 1854, t. II, 1855. Autor nie uwzględnił materiałów źródłowych z archiwów krakowskich, dlatego monografia jest niepełna.

³³ B. Elsner, *Der ermländische Bischof Stanislaus Hosius als Polemiker*, Königsberg 1911.

³⁴ E. Buchholz, *Stanislaus Hosius, Fürstbischof von Ermland und Kardinal, Der Freund am häuslichen Herd, gratisbeilage zur Warmia*, Heilsberg (1914), nr. 4–31.

³⁵ J. Lortz, *Kardinal Stanislaus Hosius. Beiträge zur Erkenntnis der Persönlichkeit und des Werkes. Gedenkschrift zum 350 Todestag*. Köln 1931. Książka ta nie może dostarczyć wiarygodnej i obiektywnej wiedzy o życiu kardynała ponieważ autor nie korzystał z podstawowego dla tematu pracy wydawnictwa źródeł drukowanych *Stanislaus Hosii Epistolae*, nie uwzględnił także rękopisów oraz pomiął literaturę hoźjańską w języku polskim. Por. J. Umiński, *Lortz Joseph: Kardinal Stanislaus Hosius*, „Kwartalnik Historyczny”, 46 (1932), s. 500. M. Morawski, *Nowości wydawnicze*, AK, 30 (1932), s. 209.

³⁶ K. Miaskowski, *Jungen u. Studienjahre d. Ermländischen Bischofs u. Kardinals Stanislaus Hosius*, ZGAE, Neunzehnter Bd., Braunsberg 1915, s. 329–394. J. Fijałek, *Przekłady pism św. Grzegorza z Nazyanzu w Polsce*. Wiadomość bibliograficzna i patrystyczna, Kraków 1918. Z. Wurst, *Legacja Stanisława Hozjusza do cesarza Karola V i króla Ferdynanda I w roku 1549*, *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 31 (1903).

³⁷ J. Umiński, *W związku z projektem starań o beatyfikację kard. Hozjusza*, AK, 16 (1925), s. 80.

³⁸ M. Morawski, *Hozjusz a Polska*, Odb. „Gazeta Kościelna”, 20–24 (1928), s. 30.

³⁹ L. Bernacki, *La doctrine de l'Eglise chez le cardinal Hosius*, Paris 1936.

⁴⁰ F. Ossowski, *Ze stosunków Hozjusza z pralalami i kanonikami kapituły płockiej w wieku XVI*, MPP, 25 (1930), s. 290–293, 356–359; 25 (1931), s. 17–22, 46–48.

o usprawiedliwieniu⁴¹. O Hozjuszu pisali również między innymi: Marian Gumowski⁴², Henryk Cichowski⁴³, Aleksander Kossowski⁴⁴ i Józef Bielowski⁴⁵, uważali oni Hozjusza za wybitną postać XVI w., wielkiego polityka, patriotę i filar Kościoła. Jednak największe znaczenie, ze względu na naukowy charakter pracy, posiada książka Józefa Umińskiego pt. *Opinie o cnotach, świętobliwości i zasługach Stanisława Hozjusza*. Autor bowiem na podstawie źródeł, zebrał w nim z godną podziwu erudycją i akrybią dużą liczbę świadectw o Hozjuszu. Nie pomijał opinii negatywnych, co uczyniło postać Hozjusza bardziej autentyczną.

Kolejnym impulsem do hojzańskich badań naukowych, po roku 1968, jak wcześniej wspomiano, było podjęcie prac w procesie beatyfikacyjnym Hozjusza przez diecezję warmińską. W tym środowisku, a zwłaszcza wśród wykładowców WSD *Hosianum* zainteresowanie postacią kardynała zaowocowało licznymi publikacjami i edycją materiałów źródłowych. Do procesu bowiem należało zgromadzić wszystkie pisma kardynała, dlatego Komisja Historyczna na wniosek o. Wojtyski⁴⁶ postanowiła dodatkowo opracować do druku i spżytkować do celów naukowych korespondencję Hozjusza⁴⁷. Jej publikacja była kontynuacją wydawnictwa zapoczątkowanego w 1879 r. przez Franciszka Hiplera i Wincentego Zakrzewskiego⁴⁸. Edytorstwem zajmowali się: Alojzy Szorc⁴⁹, Damian Henryk Wojtyska⁵⁰ i Jadwiga Ambrozja Kalinowska⁵¹. Zgodnie z prezentowanym tematem najwięcej miejsca poświęcamy badaniom hojzańskim ks. A. Szorca.

⁴¹ Z. Skowroński, *Stanisława Hozjusza nauka o usprawiedliwieniu*, Warszawa 1937.

⁴² M. Gumowski, *Urlyk Hozjusz, ojciec kardynała, horodniczy wileński*, PP, (1926), s. 321–329.

⁴³ H. Cichowski, *O polemice kardynała Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim*, PT, (1928), s. 97–111, 253–268.

⁴⁴ A. Kossowski, *Hozjusz i Orzechowski w ostatnim roku soboru trydenckiego*, PP, 11(1930), s. 162–186 i 327–353.

⁴⁵ J. Bielowski, *Z działalności publicznej Stanisława Hozjusza (1534–1549)*, AK, 21 (1930), s. 48–59, 149–164, 248–263, 371–381; AK 22 (1930), s. 32–53, 137–152, 253–266.

⁴⁶ J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 560.

⁴⁷ A. Szorc, *Z problematyki edytorskiej korespondencji Hozjusza*, „Odrodzenie i reformacja w Polsce”, t. 33 (1988), s. 154.

⁴⁸ *Stanisłai Hosii S.R.E. Cardinalis Matoris Poenitentiarrii Episcopi Varmiensis (1504–1579) et quae ad eum scriptae epistolae tum etiam eius orationes legationes (1525–1551)*. Ediderunt F. Hipler et V. Zakrzewski, t. I Cracoviae 1879, t. II Cracoviae 1886–1888.

⁴⁹ *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 5: 1564, oprac. A. Szorc, SW, t. 13 (1976). *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 6: 1565, oprac. A. Szorc, SW, t. 15 (1978). *Rywalizacja katolików z luteranami o kościół św. Mikołaja w Elblągu 1520–1621. Źródła do dziejów reformacji w Prusach Królewskich*, zebrał i oprac. A. Szorc, Olsztyn 2002.

⁵⁰ W dodatku źródłowym do swojej pracy *Cardinal Hosius Legate to the Trent*, Rome 1967, ks. Wojtyska opublikował 64 listy do i od Hozjusza z l. 1560–1563, s. 273–386. *Korespondencja Stanisława Hozjusza kardynała i biskupa warmińskiego*, t. 3: (1558–1561) część I (10 V 1558–31 VIII 1560), oprac. H.D. Wojtyska, SW, t. 17 (1980). *Rejestr korespondencji Stanisława Hozjusza biskupa warmińskiego 1560–1563*, zebrał H.D. Wojtyska, do druku przygotowała I. Makarczyk, Olsztyn 2003.

⁵¹ J.A. Kalinowska wydała listy S. Reszki do M. Kromera. Stanowią one cenny materiał do działalności kardynała warmińskiego. *Listy Stanisława Reszki do Marcina Kromera (z lat 1568–1588)*, oprac. i wyd. s. J.A. Kalinowska, SW, t. 20 (1991), s. 247–541.

Praca w Komisji Historycznej. Kwerenda w kraju i za granicą

Zakres studiów magisterskich i doktoranckich⁵² ukierunkował ks. prof. Alojzego Szorca na badanie dziejów Warmii i Rzeczypospolitej w XVII w. Powołanie go na członka Komisji Historycznej w procesie beatyfikacyjnym kard. S. Hozjusza zdecydowało na kilkanaście lat o priorytecie tematyki hojzańskiej w jego badaniach dotyczących XVI wieku.

Do głównych zadań Komisji Historycznej w procesie beatyfikacyjnym kard. Hozjusza należało zebranie pism sługi Bożego (dokumenty własne i dokumenty na temat sługi Bożego). Hosiana są zdeponowane w licznych archiwach i bibliotekach państwowych w Polsce i za granicą dlatego dwaj członkowie Komisji o. D.H. Wojtyska CP i ks. A. Szorc pod patronatem biskupa J. Obłąka przeprowadzili w latach 1969–1972 zasadniczą kwerendę hojzańską.

W kraju została ona przeprowadzona w 1969 r. Najbogatszą dokumentację działalności duszpasterskiej i gospodarczej biskupa i kardynała S. Hozjusza oprócz diecezji warmińskiej znalezione w Krakowie⁵³, nieco mniej w Kórniku⁵⁴ i w Bibliotece Narodowej i Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie⁵⁵.

Po zakończeniu kwerendy w Polsce przyszedł czas na kwerendę zagraniczną. Objęła ona wszystkie kraje Europy, gdzie była pewność, albo przynajmniej uzasadniona nadzieja na znalezienie *hosianów*. Zatem członkowie Komisji Historycznej rozpoczęli swoje poszukiwania od Włoch, tutaj kardynał Hozjusz przebywał wielokrotnie, najpierw w latach 1529–1534 kiedy studiował na uniwersytetach w Bolonii i Padwie, potem przybył ponownie na wezwanie papieża w latach 1558–1560, oraz po 1569 r. Tam spędził ostatnie 10 lat swojego życia.

Już w Olsztynie Komisja rozdzieliła między siebie pracę – o. D. Wojtyska zbierał korespondencję do czasu powrotu Hozjusza z Soboru Trydenckiego, ks. A. Szorc zajął się okresem pobytu Hozjusza w diecezji warmińskiej w latach 1564–1569⁵⁶.

Kwerendę w Rzymie rozpoczęto od Archiwum Watykańskiego (dalej: ASV)⁵⁷, dla o. Wojtyski było to już znane miejsce. Bowiem na Papieskim Uniwersytecie

⁵² A. Szorc, *Rządy biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego na Warmii w latach 1698–1705*. A. Szorc, *Diecezja warmińska za biskupa Andrzeja Chryzostoma Załuskiego 1698–1711*.

⁵³ W Bibliotece i Muzeum Czartoryskich, Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego Zakładzie Dokumentacji PAN, Archiwum Kurii Metropolitalnej i Archiwum Kapituły krakowskiej na Wawelu, Archiwum oo. Dominikanów. *Sprawozdanie z poszukiwań pism i świadectw o kardynale Stanisławie Hozjuszu (1504–1579)* AAWO, AB H 357/4, k. 31.

⁵⁴ Kilka kodeksów oryginalnych listów Hozjusza, oraz kopie *hosianów* nie znane z oryginałów. Rękopis zawierający listy Hozjusza do Z. Augusta, a także listy odpisane z działu *Authographensammlung* Biblioteki Królewskiej w Berlinie, zniszczonej podczas wojny, tamże, k. 33.

⁵⁵ Odnaleziono tutaj korespondencję kardynała (przeszło 100 listów) z dworem królewskim, tamże, k. 34.

⁵⁶ A. Szorc do J. Drzazgi, Rzym 6 XI 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁵⁷ „Co dzień jestem w Archiwum Watykańskim. Całe nieszczęście to, że nie dają więcej niż 3 kodeksy dziennie (czasem 4 w drodze wyjątku). Łącznie jednak z tymi, które przerobiłem w latach ubiegłych jest ich już dużo. Przeorałem też inwentarze, z których napisałem pozycje z możliwymi Hosianami. By zdążyć przerobić inne przewidziane archiwa uważam, że kwerendę rzymską muszę zakończyć w dniu 10 XI. Dlatego też zostawię Alojzemu gotowe już sygnatury z archiwum,

Gregoriańskim studiował historię Kościoła, tam obronił pracę doktorską na temat Hozjusza⁵⁸. A w ASV przez sześć lat poszukiwał materiałów do swoich prac naukowych⁵⁹. Zatem miał większe doświadczenie w pracy archiwalnej i wprowadzał w jej tajniki swojego kolegę ks. A. Szorca⁶⁰.

Członkowie Komisji Historycznej w ASV odnaleźli dokumenty dotyczące np.: przekazania jezuitom opieki nad seminarium diecezjalnym w Braniewie, nominacji Hozjusza na wielkiego Penitencjarza. Zaś w Bibliotece Watykańskiej zdeponowano liczne dokumenty dotyczące Warmii, między innymi korespondencję Hozjusza z wybitnymi osobistościami tego okresu kardynałami: Borromeo, Madruzzo, Truchsesem. Raporty nuncjusza Commendone z jego misji do Polski, a także korespondencję w sprawie sum neapolitańskich. Dalsze kroki ekspedycja skierowała do Archiwum Romanum Societatis Iesu, te zasoby badał tylko ks. Szorc⁶¹. Biskup warmiński przyjaźnił się i korespondował z generałami i wybitnymi członkami Towarzystwa Jezusowego, co więcej sprowadził ich do Polski i osadził w Braniewie na Warmii.

Dalsze poszukiwania poza Rzymem (Bologna, Forli, Modena, Parma, Mantua, Trydent, Mediolan, Turun, Neapol) nie przyniosły większych rezultatów, ale Komisja starannie przeszukała zbiory archiwów dla kompletności kwerendy.

Z Włoch ekspedycja naukowa udała się do krajów niemieckojęzycznych. Kwerendę prowadzono w archiwach takich miast jak: Monachium, Augsburg, Getynga gdzie podczas ostatniej wojny zostało przeniesione archiwum z Królewca, a Hozjusz jako biskup warmiński utrzymywał kontakty ze swoim sąsiadem księciem pruskim Albrechtem. Archiwalia z Getyngi⁶² jak stwierdziła Komisja „pozwalają nam lepiej poznać Hozjusza jako gospodarza diecezji, administratora dóbr. Wbrew utartej opinii o nietolerancyjności Hozjusza, mamy przekazy świadczące, że potrafił on rzeczowo rozmawiać i dyskutować z innowiercami i wcale nie ciskał na nich anatema”⁶³. Zbiory z Getyngi stały się ziemią obiecaną dla hozjanistów, a także do historii Warmii i jej diecezji w XVI w.⁶⁴.

Dokumentów ze świata chrześcijańskiego poza Rzymem należało szukać przy kancelarii drugiej potęgi – cesarstwa w Wiedniu. Po kwerendzie w archiwum wiedeńskim, gdzie ku zaskoczeniu znaleziono mało *hosianów*, Komisja rozdzieliła

poza którymi nie ma sensu szukać więcej, a sam przechodzę od dziś do Biblioteki Watykańskiej. Uzupełniłem też poprzednią kwerendę w Archiwum Gregoriany. Jest kilka pozycji. Jutro jadę do Viterbo i Capranica. Pozostanie więc w Rzymie tylko archiwum jezuickie, które przerobię w najbliższych dniach”. D. Wojtyśka do J. Obląka, Rzym 27 X 1970, AAWO, AB, H 357/4, k. 112.

⁵⁸ *Cardinal Hosius Legate to the Council of Trent*. Rome 1967.

⁵⁹ Por. D. Wojtyśka, *Sprawozdanie z kwerendy hozjańskiej we Włoszech, Austrii, Niemczech i Czechosłowacji*, Lublin, 3 I 1971, AAWO-N, Ł II 1/18, k. 100.

⁶⁰ „[...] wprowadzałem go „na łeb na szyję” w tajemnicie kwerendy rzymskiej, bo *tempus urgebat* i jeśli chcieliśmy przeorać te archiwa jakie zaplanowałem to trzeba było zaraz wyruszać”. D. Wojtyśka do J. Obląka, Modena 15 XI 1970, AAWO, AB, H 357/4, k. 108.

⁶¹ A. Szorc do J. Drzazgi, Rzym 6 XI 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁶² „Nasza podróż naukowa po archiwach za *hosianami* jest już poważnie zaawansowana. Po pierwszych strumyczkach natrafiliśmy wreszcie na bogate źródła do dziejów naszej diecezji i osoby o którą chodzi”. A. Szorc do J. Drzazgi, Getynga 27 XI 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁶³ *Sprawozdanie z poszukiwań pism...*, k. 48.

⁶⁴ *Sprawozdanie z kwerendy...*, k. 104.

się⁶⁵. Obowiązki zmusiły o. D. Wojtykę do powrotu do Polski⁶⁶, po drodze zatrzymał się on jeszcze w Pradze, gdzie przeprowadził kwerendę w Státni Ústředni Archiv (działy Polsko i Archiv arcybiskupú). Dalsze poszukiwania archiwaliów ks. A. Szorc prowadził sam. Przedłużył swój pobyt w Wiedniu bo zamiast oczekiwanych 8 tomów akt *Polonica* za lata 1564–1579, ku ogromnej radości znalazł trzy razy więcej materiałów⁶⁷. Następnie powrócił do Rzymu⁶⁸ i pracował według planu naszkicowanego przez o. Wojtykę⁶⁹. Początkowo trzymał się ściśle tego rozkładu, ale wnet wypracował własny system poszukiwań, odnajdując nie notowane dotąd kolokacje *hosianów*⁷⁰. W poszukiwaniu materiałów kroczył śladami przedwojennych pracowników Zakładu Dokumentacji PAN z Krakowa i dotarł do Bibliothèque Nationale i słynnej kolekcji Dupuy w Paryżu, której zbiory powiększyły liczbę odnalezionej korespondencji hojjańskiej⁷¹.

Oprócz wyżej przedstawionych miejsc ks. A. Szorc prowadził jeszcze kwerendę w Niemczech, w dniach od 10 do 15 kwietnia 1972 r., przebywał w bibliotece Gotha (NRD). Biblioteka zwana wówczas Książęcą w 1724 r. zakupiła ze Szwecji (dokąd *hosiana* dostały się po wojnach z Polską) pięć tomów rękopisów z *hojjanami*. Ks. Szorc dokonał tam dokładnej rejestracji korespondencji Hozjusza. Był to cenny zbiór bo około 300 listów o pierwszorzędnej wartości dowodowej, ponieważ zawierały świadectwa osób trzecich o Hozjuszu. Wśród nadawców przewijają się takie nazwiska jak: Puteo, Boromeusz, Truchsess, Kanizjusz⁷². Ostatnie państwo w którym ks. Szorc dokonał

---

⁶⁵ „W Wiedniu na Franz Joseph Bahnhof w dniu 2 grudnia br. o godz. 9.35 pożegnałem ks. Henryka, który przez Pragę, Ołomuniec udał się do Polski”. A. Szorc do J. Obląka, Rzym 15 XII 1970, AAWO, AB H, k. 107.

⁶⁶ O. Wojtyśka kończąc kwerendę napisał sprawozdanie. Opisał warunki pracy naukowej: „Finansowo staraliśmy się żyć skromnie. By wykorzystać czas do maksimum podróżowaliśmy przeważnie wieczorem. Mieszkaliśmy w hospicjach lub tanich hotelach. Bilety kolejowe na całą trasę opłacił nam obydwu O. Machejek”. D. Wojtyśka, *Sprawozdanie z kwerendy...*, k. 104.

⁶⁷ A. Szorc do J. Obląka, Rzym 15 XII 1970, AAWO, AB H 357/4, k. 107.

⁶⁸ O pracy ks. Szorca w Rzymie o. Machejek pisał: „Książd prof. Szorc pracuje dzielnie, ukończył prace w archiwach rzymskich i obecnie zajmujemy się razem fotokopiowaniem listów oryginalnych kard. Hozjusza do Commendoniego z archiwum Księży Chrystusowców i p. Emeryka Czapskiego”. M. Machejek do J. Obląka, Rzym 5 III 1971, AAWO, AB, H 357/4, k. 97. Także ks. A. Szorc zdawał relację z samodzielnej kwerendy, informował o zamówieniach składanych na mikrofilmy ewentualnie prosił o fundusze na ten cel. Por. A. Szorc do J. Obląka, Rzym 28 III 1971, 1 V 1971, 31 V 1971, AAWO, AB, H 357/4, k. 94, 88, 86.

⁶⁹ „Z Wiednia ks. Wojtyśka musi powrócić do kraju a dalsze poszukiwania będę prowadził sam. Sporządził mi on ogromny spis tomów ASV i Bib. Watykańskiej, Archiwum Jezuickiego, rkps. z Bib. Valliceliani w Rzymie oraz z Archivo di Stato w Neapolu – które mam przepracować. Czeka więc mnie poważny egzamin samodzielnej pracy w tak rozległym świecie”. A. Szorc do J. Drzazgi, Rzym 6 XI 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁷⁰ A. Szorc do J. Obląka, Rzym 22 III 1971, AAWO, AB, H 357/4, k. 92.

⁷¹ Ks. A. Szorc o swoich odkryciach w Paryżu pisał: „W Bibliotece Narodowej odnalazłem wszystkie listy Hozjusza, które mamy w tekach z Pelplina, uściśliłem ich kolokację i opis zewnętrzny. Przeżyłem wielką radość poszukiwacza, mianowicie w innych zespolach akt znalazłem (jak dotąd) jeden zupełnie nieznaną oryginalny list Hozjusza do królowej francuskiej z 1573 r.”. A. Szorc do J. Obląka, AAWO, AB, H 357/4, k. 83.

⁷² W tej bibliotece ks. Szorc znalazł 5 kodeksów z korespondencji Hozjusza, Por. A. Szorc do J. Drzazgi, Gotha 10 IV 1972, AAWO-N, Ł II 1/18. Po odnalezieniu tej korespondencji

kwerendy Hozjańskiej to Szwecja. W dniach od 17 września do 7 października 1972 r., pracował w czterech ośrodkach: Lund, Linköping, Sztokholm i Uppsala. Zbiory ukazują ogromną troskę Hozjusza o Kościół, zaś dokumenty pochodzące z kancelarii szwedzkich przeważnie poruszają sprawę spadku po królowej Bonie⁷³.

W sumie kwerenda zagraniczna trwała rok czasu⁷⁴. Jej pomyślny przebieg był możliwy dzięki pomocy postulatora o. Michała Machejka OCD⁷⁵, który pośredniczył w załatwianiu wszystkich formalności związanych z kwerendą we Włoszech i poza nimi⁷⁶. Efekty pracy Komisji można ocenić jako wysoce zadowalające. Podkreślał to niejednokrotnie o. M. Machejek, w listach do biskupa Drzazgi kierował słowa uznania i dziękował, za tak zdolnych pracowników: „To są wspaniali ludzie i doskonali historycy. Współpraca z nimi to satysfakcja”⁷⁷. Do bp. J. Obląka pisał „Dokonałi dzieła podziwu godnego. Dziękuję, że ksiądz biskup spowodował przyjazd za granicę skłonnych w sposób nadzwyczajny do współpracy z postulatorem dwóch historyków: ks. prof. Alojzego Szorca i o. Damiana Wojtyskę”⁷⁸.

Oprócz sukcesów w czasie kwerendy zagranicznej członkowie Komisji Historycznej napotykali różne trudności natury socjalnej. Nie do końca została uregulowana sprawa ich pobytu⁷⁹. I tak ks. Szorc po przyjeździe do Rzymu 31 października 1970 r., najpierw mieszkał w Kolegium Polskim przy ulicy Piazza Remuria 2a, korzystał z bezpłatnych obiadów i mieszkania, zaś po powrocie z Wiednia w Instytucie Polskim na 38 Via Pietro Cavallini. Jednak nie wiedział, jaki jest jego status: gościa, który musi płacić za pobyt, czy domownika – stypendysty. W zaistniałej sytuacji prosił ks. biskupa J. Drzazgę o zabezpieczenie kilku miesięcy pobytu i wystąpienie z wnioskiem do Prymasa Polski o udzielenie stypendium, z jakiego korzystali inni

o. M. Machejek pisał: „Bardzo uradowałem się zdobyciami archiwalnymi ks. prof. Alojzego Szorca w Gotha. Z punktu widzenia procesu beatyfikacyjnego listy osób trzecich do Hozjusza, zwłaszcza tak sławnych jak św. K. Boromeusz, św. P. Kanizjusz, kard. Puteo, kard. Truchsess itp. mają większe znaczenie dla sprawy, niż same listy Kardynała Hozjusza. W listach tych możemy znaleźć cenne sądy o działalności i cnotach osób trzecich do osób trzecich, gdyż tam zawierają się opinie najbardziej obiektywne, które zasługują na uwagę Kongregacji do spraw Świętych”. M. Machejek do J. Drzazgi, Rzym 30 VI 1972, AAWO-N, Ł II 1/18. M. Machejek do Borzyszkowskiego Mariana, Rzym 30 VI 1972, AAWO, AB, H 305/1.

⁷³ A. Szorc, *Ocena znalezionych Hosianów w Szwecji*, *WWD*, 4 (1973), s. 220–221.

⁷⁴ A. Szorc, *Stan badań Komisji Historycznej ds. beatyfikacji i kanonizacji Sługi Bożego Stanisława Hozjusza*, *WWD*, 2–3 (1972), s. 84–85.

⁷⁵ J. Drzazga, *Nominatio Postulatoris*, Rzym 14 XI 1968, *WWD*, 2 (1969), s. 51–52.

⁷⁶ „Nasi historycy mogli spokojnie jechać w daleką podróż. Kupiłem im zniżkowe bilety w ramach organizacji międzynarodowej kultury i badań socjalnych, załatwiłem im sprawy wzy niemieckiej i powrotnej włoskiej dla ks. Szorca, a także sprawy mieszkania w Monachium i Wiedniu. Pojechali w podróż 9 listopada”. M. Machejek do J. Drzazgi, Rzym 20 XI 1970, AAWO-N, Ł II 1/18, oraz M. Machejek do J. Obląka, Rzym 20 XI 1970, AAWO, AB H, 357/4, k. 106. Wielką pomoc ks. Machejka w załatwianiu spraw administracyjnych podkreślał w listach ks. A. Szorc. Por. A. Szorc do J. Obląka, Modena 15 XI 1970, AAWO, AB, H 357/4, k. 111.

⁷⁷ M. Machejek do J. Drzazgi, Rzym 5 III 1971, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁷⁸ M. Machejek do J. Obląka, Rzym 5 III 1971, AAWO, AB, H 357/4, k. 97.

⁷⁹ D. Wojtyska do J. Obląka, Rzym 4 X 1970, AAWO, AB, H 357/4, k. 113, oraz D. Wojtyska, *Sprawozdanie z kwerendy...*, k. 100.

księża przebywający w Rzymie chociaż nie byli regularnymi studentami. Oprócz utrzymania, pieniądze były również potrzebne na opłacenie mikrofilmów⁸⁰.

Ostatecznie ekspedycja naukowa została sfinansowana przez prymasa Stefana Wyszyńskiego, na specjalnej audiencji w Rzymie omówiona została sprawa funduszów. Ks. prymas oświadczył wówczas, że nie dysponuje stypendiami pieniężnymi i przekazał po 300 \$ na osobę z obowiązkiem odprawienia po 60 intencji mszalnych *ad montem*, do tej sumy dołączył w formie daru osobistego 300 \$ USA na zakup mikrofilmów⁸¹.

Członkowie Komisji Historycznej podczas kwerendy spotykali się z różnymi osobistościami za świata nauki i hierarchii kościelnej, którzy okazali zainteresowanie postacią kandydata na ołtarze kard. Hozjusza a także diecezją warmińską. Jak zauważył ks. A. Szorc na szczególną uwagę zasługuje życzliwość Niemców i Austriaków. W jednym z listów pisał „jakby to wyczulenie na Ostpreussen nieco osłabło. Chociaż z okazji podpisania układu polsko-niemieckiego (listopad 1970 r.) słyszało się i głosy krytyki oraz sceptyczne odnoszenie się co do ułożenia dobrych stosunków tych krajów”⁸². Liczni naukowcy postulowali o jak najszybsze wydanie korespondencji Hozjusza⁸³. Historycy spotykali się także z miłym przyjęciem w archiwach, byli zaskoczeni, że nigdzie nie chciano od nich dokumentu rekomendacyjnego od ks. prymasa co w Polsce było wymaganiem podstawowym⁸⁴.

Po zebraniu materiałów z archiwów i bibliotek europejskich Komisja Historyczna przedłożyła biskupowi J. Drzazdze kompletne sprawozdanie z poszukiwań i wstępne opracowanie sylwetki sługi Bożego. Efektem ich pracy było zebranie ponad 12 tysięcy listów pisanych przez Hozjusza i tych, które do niego napływały. Chociaż do potrzeb procesu należało skompletować tylko listy Hozjusza dotąd nie publikowane⁸⁵, Komisja Historyczna chcąc wydać je drukiem przeprowadziła kompletną rejestrację korespondencji Hozjusza. Dało to ponad 7 tys. klitek mikrofilmów niedrukowanych pism Hozjusza.

Naukowa Pracownia Hozjańska

Znaczna ilość materiałów hozjańskich zebranych podczas kwerendy wymagała utworzenia pracowni. Ks. Szorc postulował: „Przetrzymywanie zebranych kodeksów, szpul mikrofilmów i innych dokumentów w prywatnych mieszkaniach członków Komisji stało się niemożliwe”⁸⁶. Należało bezzwłocznie utworzyć pracownię – stałe miejsce pracy nad Hozjuszem. Podczas posiedzenia diecezjalnej Komisji

⁸⁰ A. Szorc do J. Drzazgi, Wiedeń 2 XII 1970, oraz Rzym 15 XII 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁸¹ D. Wojtyska, *Sprawozdanie z kwerendy...*, k. 100. *Stan przygotowań do procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego Sługi Bożego Stanisława Kardynała Hozjusza stan na dzień 16 I 1972*, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁸² A. Szorc do J. Drzazgi, Wiedeń 2 XII 1970, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁸³ D. Wojtyska, *Sprawozdanie z kwerendy...*, k. 100.

⁸⁴ Por. A. Szorc do J. Obląka, Modena, 15 XI 1970, AAWO, AB, H 357/4, k. 111.

⁸⁵ Musiały być to autografy oraz oryginały pisane przez sekretarzy a podpisane przez Hozjusza. Por. A. Szorc, *Poszukiwanie pism kardynała Stanisława Hozjusza przez Komisję Historyczną w jego procesie beatyfikacyjnym*, RHK, t. 3 (2011), s. 183.

⁸⁶ A. Szorc, *Dziesięć lat Pracowni Hozjańskiej (1976–1986)*, PW, Olsztyn 1987, s. 98.

Historycznej i postulatora o. Michała Machejka OCD 26 kwietnia 1974 r., zapadła decyzja utworzenia pracowni naukowej dla członków Komisji Historycznej, a w przyszłości jak pisał w projekcie dekretu (który nigdy nie wszedł w życie!) ks. bp J. Drzazga „dla wszystkich ludzi nauki, zainteresowanych i pragnących korzystać z bogatej spuścizny pisarskiej, narodowej i kościelnej sługi Bożego”⁸⁷. Koordynację działań i troskę o wyposażenie Pracowni Hozjańskiej powierzono ks. A. Szorcowi, fundusze na utrzymanie miały być zapewnione z kasy diecezji⁸⁸. Pracownia Hozjańska swoją działalność rozpoczęła 7 stycznia 1976 r., przeznaczono dla niej pokój w bloku Biblioteki i Archiwum Diecezjalnego w Olsztynie przy ul. Kopernika 47. Za wystrój posłużyły meble przekazane z WSD. Pracownia nie miała żadnego dokumentu erekcyjnego. Ks. Alojzy Szorc nie zabiegał o unormowanie jej statusu prawnego. Jak pisze s. A.J. Kalinowska OSB „obawiał się zapewne, by w wyniku legalizacji dodatkowo nie narzucono pracownikom zbyt wąskiego programu pracy, ograniczonego do celów kultowych. Mawiał bowiem, że tylko realna praca naukowa na źródłowych dokumentach hozjańskich i jej wyniki stanowią o racji bytu Pracowni”⁸⁹. W Pracowni Hozjańskiej zostali zatrudnieni: kierownik – ks. dr A. Szorc, mgr filologii klasycznej s. Jadwiga Ambrozja Kalinowska OSB, rok później dołączyła mgr filologii germańskiej s. Kamila Janina Wiśniewska OSB⁹⁰. Z biegiem czasu zatrudniono ks. dr. Mariana Ejsmonta biblistę⁹¹, ks. Romana Bodańskiego dr. prawa i dr. historii⁹² oraz ks. dr. Stanisława Kozakiewicza teologa dogmatyka⁹³.

Program pracy Pracowni był związany z prowadzeniem procesu beatyfikacyjnego kard. Hozjusza. Zebrano wszystkie autentyczne pisma kard. Hozjusza drukowane, a rękopisy opracowano i przepisano w oryginalnym języku na maszynie⁹⁴. Gromadzono opinie o heroicznosci cnót Hozjusza, wszelkie dowody kultu prywatnego. Uzupełniano całość dokumentacji spuścizny piśmienniczej Hozjusza⁹⁵, ponadto zbierano wszelkie dzieła biograficzne, teologiczne i historyczne o słudze Bo-

⁸⁷ J. Drzazga, Projekt, *Erekcja Archiwum Hozjańskiego w Diecezji Warmińskiej*, Olsztyn 1974, AAWO-N, Ł II 1/18.

⁸⁸ A. Szorc, *Posiedzenie Komisji Historycznej w procesie beatyfikacyjnym kardynała Stanisława Hozjusza*, *WWD*, 6 (1974), s. 277–278. Por. J. Drzazga do M. Machejka, Olsztyn 7 II 1978, AAWO-N, Ł I 1/19. A. Szorc do M. Machejka, Olsztyn 4 IV 1978, APH.

⁸⁹ Tamże, s. 560.

⁹⁰ S. mgr Kamila Wiśniewska pracowała w Pracowni Hozjańskiej od 1 VIII 1976 do 30 IV 1981, z roczną przerwą na doktorat 1979–1980 październik. A. Szorc do K. Wiśniewskiej, Olsztyn 11 II 1981, APH.

⁹¹ Był zatrudniony w Pracowni w latach 1977–1983. Por. A. Szorc, A. Kalinowska do M. Machejka, Olsztyn 29 IX 1983, APH. J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 560.

⁹² Pracował w latach 1982–1983. J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 560.

⁹³ W wyniku tego, że w Pracowni Hozjańskiej pozostał ks. Szorc z s. Ambrozią na czas przygotowania do sympozjum Hozjańskiego Kuria Biskupia skierowała do pracy ks. Stanisława Kozakiewicza, pracował on do 1999 r. A. Szorc, A. Kalinowska do M. Machejka, Olsztyn 29 IX 1983, A. Szorc do Kurii Biskupiej w Olsztynie, Olsztyn 18 VIII 1988, APH. J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 560.

⁹⁴ „Dotyczyło to zwłaszcza około 3 tys. listów Hozjusza, jako 1/3 z bogatej i bardzo różnorodnej korespondencji kardynała i biskupa warmińskiego” J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 560.

⁹⁵ J.A. Kalinowska, *Otoczenie Kardynała Stanisława Hozjusza. Dokonania Pracowni Hozjańskiej w Olsztynie*, *RHK*, 3 (2011), s. 190.

zym oraz literaturę dotyczącą epoki Hozjusza⁹⁶. Już w pierwszym roku działalności Pracownia osiągnęła wiele sukcesów: przygotowano do druku tom korespondencji Hozjusza za rok 1564, dokończono rejestrację korespondencji Hozjusza, (ponieważ podczas kwerendy krajowej i zagranicznej kodeksy, które zawierały korespondencję Hozjusza, zostały zarejestrowane tylko ogólnie, bez spisu zawartych w nich listów. Tymczasem dla spraw procesu potrzebny jest szczegółowy wykaz spuścizny kardynała). Aby zgodnie z wymogami dostarczyć cenzorom komplet pism sługi Bożego, szczegółowo zarejestrowano z mikrofilmu trzy obszerne kodeksy z Biblioteki Czartoryskich i Uniwersytetu Jagiellońskiego, co zajęło jednemu pracownikowi ok. 2 miesiące pracy. Następnie sporządzono spis listów pisanych przez Hozjusza do różnych osób, odczytano i przepisano ręcznie wszystkie listy niemieckie Hozjusza, które po korekcie przepisano na maszynie. Pracownia oprócz sukcesów przeżywała również trudności począwszy od najbardziej prozaicznych jak brak funduszy na wydatki kancelaryjne⁹⁷. Dotkliwie odczuwano brak dostępu do biblioteki WSD w zakresie szerszym niż inni korzystający⁹⁸.

Pisma kard. Hozjusza, zebrane przez Komisję Historyczną przy pomocy Pracowni Hozjańskiej zostały uroczystie przewiezione do Rzymu w listopadzie 1985 r. i przekazane Kongregacji do Spraw Świętych. Jak podaje s. J.A. Kalinowska OSB, liczyły one 52 kilogramy⁹⁹.

Ks. Alojzy Szorc z pomocą Pracowni Hozjańskiej zorganizował dwa sympozja hozjańskie (1979, 1983)¹⁰⁰, i jedno sympozjum kromeriańskie (1989)¹⁰¹, na które byli zapraszani uczeni z różnych ośrodków naukowych¹⁰².

Jak wspomina s. J. Kalinowska: edytorstwo naukowe niezwykle pracochłonne i wymagające wielkiego talentu nie było uznawane przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego przy nadawaniu tytułów naukowych, dlatego ks. Szorc „po wydaniu dwóch tomów korespondencji Hozjusza i rozpoczęciu trzeciego [...] odłożył prace edytorskie w Pracowni i zajął się przygotowaniem rozprawy habilitacyjnej”¹⁰³. Ponadto dnia 1 października 1992 r. został skreślony z listy płac Kurii Biskupiej, z powodu kłopotów finansowych płatnika¹⁰⁴. Tym samym prace w Pracowni Hozjańskiej uległy przerwaniu. Nie prowadzono również dalszych prac w procesie

---

⁹⁶ M. Machejek do J. Drzazgi, Rzym, 12 VI 1974, AAWO-N, Ł II 1/18. A. Szorc, *Dziesięć lat Pracowni Hozjańskiej*, PW, (1988), s. 98–101.

⁹⁷ Początkowo finansował je ks. Szorc, potem Kuria Diecezjalna, por.: *Protokół zebrania sprawozdawczego z działalności Pracowni Hozjańskiej*, Olszyn 31 I 1977, APH. J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 559.

⁹⁸ A. Szorc, *Sprawozdanie z działalności Pracowni Hozjańskiej za rok 1976*, Olsztyn 31 I 1977, AAWO, AB, H 305/3. *Zebranie sprawozdawcze w Pracowni Hozjańskiej w Olsztynie ze stanu przygotowań pism Sługi Bożego kard. S. Hozjusza do toczącego się procesu beatyfikacyjnego*, Olsztyn 5 VI 1978, AAWO, AB, H 305/3.

⁹⁹ J.A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 563.

¹⁰⁰ Materiały z sympozjów drukowane w: *SW*, t. 18 (1981) i 20 (1991).

¹⁰¹ Materiały z sympozjum drukowane w: *SW*, t. 26 (1989), ss. 5–238.

¹⁰² A. Kalinowska, *In memoriam...*, s. 561–562.

¹⁰³ Tamże, s. 561.

¹⁰⁴ Ks. Szorc był boleśnie dotknięty trybem załatwienia tej sprawy, Por. A. Szorc do E. Piszcza, Olsztyn 8 X 1992, APH.

beatyfikacyjnym kardynała warmińskiego. Dopiero w czerwcu 2007 r. za rządów arcybiskupa Wojciecha Ziemby, podczas uroczystej sesji zamykającej zwanej *postrema*¹⁰⁵ w WSD w Olsztynie zamknięto i zabezpieczono właściwą dokumentację i dostarczono ją do Rzymu. W ten sposób został ukończony diecezjalny etap procesu beatyfikacyjnego sługi Bożego kard. S. Hozjusza¹⁰⁶.

ZAKOŃCZENIE

W niniejszym artykule próbowano przybliżyć badania nad spuścizną piśmienniczą Hozjusza prowadzoną przez ks. prof. Alojzego Szorca. Choć ze szczególnym zamiłowaniem badał on dzieje Warmii w czasach kiedy pozostawała w granicach Rzeczypospolitej a więc XV i XVIII w., a szczególnie dzieje diecezji i dominium¹⁰⁷. Po powołaniu go na członka Komisji Historycznej w procesie beatyfikacyjnym, zajął się badaniami hojzańskimi. Należy podkreślić jego szczególną rolę w przeprowadzeniu i zakończeniu kwerendy hojzańskiej, (którą rozpoczął S. Reszka w wieku XVI) zarówno dla prowadzonego procesu jak i celów naukowych. Do dużych osiągnięć należy zaliczyć również zorganizowanie i prowadzenie Naukowej Pracowni Hojzańskiej. Jej prace przyczyniły się do pomyślnego ukończenia etapu diecezjalnego procesu beatyfikacyjnego kard. Hozjusza jak również wydania tomów korespondencji hojzańskiej. Organizowane jubileuszowe sympozja naukowe stały się okazją do wymiany poglądów i pogłębionych studiów nad postacią Hozjusza i Kromera.

Ksiądz profesor niewątpliwie osiągnął mistrzostwo dzięki wzorowemu opanowaniu warsztatu historyka i erudycji źródeł, co słusznie zauważył S. Achremczyk. To zapewniło mu poczesne miejsce, wśród warmińskich historyków¹⁰⁸. Trudno również odmówić słuszności I. Makarczyk wieloletniej asystentce, która pisząc o ks. Szorcze stwierdza: „Nie jest On mistrzem małych form, ale obszernych rzetelnych prac twórczych, które w oparciu o szerokie badania archiwalne urastają wręcz do traktatów historycznych”¹⁰⁹.

Aby otrzymać pełny obraz badań naukowych nad spuścizną piśmienniczą Hozjusza należy zbadać *hojzjana* w twórczości osób: o. D.H. Wojtyski CP i s. J.A. Kalinowskiej OSB. Ważnym postulatem naukowym, jest wydanie nowoczesnej monografii kard. S. Hozjusza oraz dokończenie wydawnictwa jego listów. Listy ks. Szorca

¹⁰⁵ Por. *Sanctorum Mater*, art. 143 § 3.

¹⁰⁶ A. Kopiczko, *Zarys historii procesu beatyfikacyjnego sługi Bożego kardynała Stanisława Hozjusza*, WWA, 112 (2011), s. 86.

¹⁰⁷ Wykaz wszystkich prac drukowanych ks. prof. Alojzego Szorca: I. Makarczyk, *Bibliografia prac księdza profesora Alojzego Szorca*, w: *Ad fontes Studia ofiarowane księdzu profesorowi Alojzemu Szorcowi w siedemdziesięciolecie urodzin*, red. Z. Jaroszewicz-Pieresałwcew i I. Makarczyk, Olsztyn 2006, s. 28–32; I. Makarewicz, *Bibliografia prac księdza profesora Alojzego Szorca*, *KMW*, 270 (2010), s. 547–553; I. Makarczyk, *Bibliografia prac księdza profesora Alojzego Szorca*, „Echa Przeszłości”, 13 (2012), s. 492–498.

¹⁰⁸ Był kontynuatorem historyków warmińskich: kanonika Joachima Pastoriusa, bp. Andrzeja Chryzostoma Załuskiego, kanonika Jana Leo, kronikarza Wojciecha Heide, Franza Hiplera, Franza Buchholza, Antoniego Eichhorna, Hansa Schmaucha, Eugena Brachvogela, Augusta Kolberga, Georga Materna, Adolfa Poschmanna, Viktora Röhricha, Karola Sieniawskiego, bp. Jana Obłąka. S. Achremczyk, *Ksiądz Profesor...*, s. 543.

¹⁰⁹ I. Makarczyk, *Życiorys Księdza profesora*, w: *Ad fontes...*, s. 24–25.

pisane do biskupów warmińskich dostarczają materiałów do opracowania podróży naukowych ks. Alojzego Szorca, stanowiłyby to dobry przyczynek do napisania jego biografii naukowej.

**REVEREND ALOJZY SZORC
AS A SCHOLAR WHO STUDIED THE WRITTEN LEGACY
OF CARDINAL STANISLAUS HOSIUS**

SUMMARY

The fifth anniversary of the death of the Reverend Alojzy Szorc, a historian of Warmia (2015), has provided an opportunity to take a closer look at his research of the work of Stanislaus Hosius in connection with the latter's beatification process. This paper is divided into two main parts: the first one presents the Servant of God Cardinal Hosius and outlines his beatification process, the second one presents the studies of the Reverend Alojzy Szorc devoted to the works of Stanislaus Hosius. The Reverend Professor Szorc spent much of his life studying the work of Hosius. As a member of the Historical Commission, he conducted preliminary research, both at home and abroad. He organised and ran the Hosius Workshop, which helped to publish Hosius' correspondence from 1564 and 1565. All this proved necessary for the Warmia Archdiocese to complete the diocesan stage of the beatification procedure of Servant of God Cardinal Stanislaus Hosius.

**PRIESTER ALOJZY SZORC ALS FORSCHER DER WERKE
VOM KARDINAL STANISLAUS HOSIUS**

ZUSAMMENFASSUNG

Der fünfte Todestag des Priesters Alojzy Szorc, des Historikers von Ermland (2015), lieferte den Anlass, sich seine wissenschaftliche Tätigkeit im Bereich der Forschungen über Hosius bezogen auf die Seligsprechung von Stanislaus Hosius genauer anzuschauen. Diese Arbeit wurde in zwei Hauptkapitel geteilt, im ersten Kapitel wurde die Person des Gottesdieners, Kardinals Stanislaus Hosius und seine Seligsprechung im allgemeinen dargelegt, das zweite Kapitel beschäftigt sich mit den Forschungen über Hosius, die Priester Alojzy Szorc geführt hat. Der Professor, Priester Szorc widmete den grössten Teil seines Lebens den Forschungen über Hosius. Als Mitglied des Historischen Ausschusses recherchierte er über Hosius in Polen und im Ausland. Er hat das Hosius-Zentrum organisiert und geführt, das die Schriftstücke von Hosius für das Jahr 1564 und 1565 herausgegeben hat. All diese Schriften erwiesen sich als unentbehrlich, damit die Erzdiözese von Ermland im Jahr 2007 die Etappe auf der Diözesebene zwecks Seligsprechung des Gottesdieners, Kardinals S. Hosius, abschliessen konnte.